

Srečo Dragoš

BEGUNCI IN SLOVENCİ

V času razpada nekdanje skupne države Jugoslavije, ko je nastala nova država Slovenija, smo na začetku devetdesetih let sprejeli okrog 70.000 beguncev (3,5 % slovenskega prebivalstva). Kljub temu takrat Slovenija ni razpadla in zaradi sprejema beguncev se nobenemu družbenemu sloju ni poslabšal življenjski standard, čeprav je Slovenija v tistem času kot nova država še veljala za precej negotov projekt, se spoprijema s hudo ekonomsko krizo in brezposelnostjo, medtem ko je bil izid vojnih dogodkov na Balkanu še povsem nepredvidljiv. Danes je povsem drugače: beguncev v Sloveniji skorajda ni, naša država pa je po zapiranju pred njimi druga najbolj restriktivna država v Evropi, tako absolutno kot relativno. Ozadje protibegunske panike je povezano z zelo negativno strukturo in trendi javnega mnenja na ključnih področjih socialne in sistemske integracije. Ob izrazitem trendu povečevanja revščine in razgradnje temeljnih mehanizmov socialne države se slovensko javno mnenje vse bolj nagiba v avtoritarno smer, postaja douznetno za domoljubna čustva in nekritično povečevanje slovenstva, hkrati pa se z zavračanjem kapitalizma (spet) ogreva za socializem. S tem so izpolnjeni vsi pogoji za razvoj dogodkov iz prve polovice 20. stoletja – za nacionalsocializem.

Ključne besede: socializem, avtoritarni sindrom, panika, demokracija, nacionalsocializem.

Doc. dr. Srečo Dragoš je predavatelj na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani. Kontakt: sredo.dragos@fsd.uni-lj.si.

REFUGEES AND THE SLOVENES

In the early 1990s, during the disintegration of our ex common state of Yugoslavia, when the new state of Slovenia was established, we received approximately 70,000 refugees (amounting to 3.5% of the population of Slovenia). Despite this massive intake of refugees, at that time Slovenia didn't disintegrate and no social stratum's living standard deteriorated, although at that time Slovenia was regarded as a rather uncertain project, was faced with a serious economic crisis and unemployment, and the outcome of war on the Balkans looked completely unpredictable. The situation today is the opposite: there are practically no refugees in Slovenia, and our country is the second most restrictive country in Europe (both in absolute and relative numbers), as far as getting protected against them is considered. The backdrop of this anti-refugee panic is related to a very negative structure and trends of public opinion in the key fields of societal and systemic integration. Regarding a pronounced tendency toward increased poverty and decomposition of basic mechanisms of the welfare state, the public opinion of the Slovenes is progressively moving in an authoritarian direction, is getting susceptible to patriotic sentiments and uncritical glorification of "Sloveneness", but at the same time it is rejecting capitalism and (again) getting enthusiastic about socialism. Therefore all conditions are met for an evolution of events similar to those from the first half of the 20th century – in other words, for national socialism.

Keywords: socialism, authority syndrome, panic, democracy, national socialism.

Srečo Dragoš, PhD, is an Assistant Professor at the Faculty of Social Work, University of Ljubljana. Contact: sredo.dragos@fsd.uni-lj.si.

»Sram me je, da prihajam s konca Evropske unije, ki noče biti odprta do beguncev.«

Paweł Adamowicz (župan Gdanska, 2016)

Uvod

Zaradi vojne ob razpadu nekdanje skupne države Jugoslavije smo na začetku devetdesetih let v novo državo Slovenijo sprejeli več beguncev. Takrat smo po ocenah Rdečega križa imeli v Sloveniji registriranih 45.000 beguncev iz BiH, ob tem pa še približno 25.000 neregistriranih beguncev, ki so živeli pri sorodnikih ali prijateljih. Torej je Slovenija imela okrog 70.000 beguncev (Utenkar 2015). Seveda se je tudi takrat v javnosti pojavljala bojazen pred to veliko številko imigrantov – 3,5 odstotka matičnega prebivalstva – a takratnim političnim elitam je uspelo strahove pomiriti. In imele so prav. Slovenija ni razpadla, zaradi sprejema in oskrbe beguncev pa se nobenemu družbenemu sloju ni poslabšal življenjski standard, čeprav je Slovenija

v tistem času kot nova država veljala za precej negotov projekt, hkrati se je spoprijemala še s hudo ekonomsko krizo in brezposelnostjo (zaradi razpada trgov nekdanje Jugoslavije) in tudi izid vojnih dogodkov na Balkanu je bil še povsem nepredvidljiv.

Danes je situacija v Sloveniji povsem obrnjena. Beguncev pri nas skoraj da ni, precejšen del javnega mnenja pa je podlegel ksenofobiji, ki se je začela na pobudo političnih elit. Zdi se, da so izkušnje z relativno nekonfliktnim sprejemom beguncev z začetka devetdesetih let namerno zamolčane, da bi se pozabile. Kajti prav Slovenija ostaja v vsej EU tista država, ki ima najmanj beguncev na svojem ozemlju, in to tako v absolutnem kot relativnem številu, tj. glede na število matičnega prebivalstva. Slovenija se je zelo hitro obdala z bodečo žico (takoj za Madžarsko), hkrati pa ni nič manj nestrpna do beguncev kot preostala Evropa. Kaj se dogaja?

V nadaljevanju članka bom predstavil podatke iz raziskav slovenskega javnega mnenja, ki kažejo povečanje avtoritarnih stališč, eno od največjih stopenj nezaupanja (v primerjavi z drugimi evropskimi državami) v ključne državne institucije, povečanje ksenofobije in socialne distance. Osnovna teza tega prispevka je, da razlog nasprotovanja in celo strahu pred begunci niso begunci, pač pa vse tisto, kar se je v Sloveniji dogajalo že pred njihovim prihodom. Begunci so katalizator nestrpnosti na Slovenskem, ne pa njen vzrok. Vzrok nestrpnosti na Slovenskem so politične elite in država, ki je nismo znali uporabiti v prosocialno smer družbenega razvoja.

Moralna panika?

Ne pozabimo, da mukoma iskane, usklajevane in pozno sprejete obvezne kvote za sprejem beguncev predstavljajo za vsako od držav EU manj kot pet stotink odstotka imigrantov glede na matično prebivalstvo: Nemčija 0,049 %, Francija 0,047 %, Španija 0,041 %, Poljska 0,031 %. Za primerjavo: v Jordaniji je delež beguncev 38,5 %, v Libanonu 26,3 %, v Siriji 5,5 %. Pa niti te evropske številke – škandalozno prenizke – ne držijo, saj se izvajanje kvot odkrito bojkotira. V Sloveniji se o njih nikoli ni niti razpravljalo, raje smo se prepirali o glasbenih.¹ Prva, ki je postavila žico, prva, ki je zavrnila begunske kvote in celo tožila EU zaradi njih, je Madžarska, zato je najbolj kriva. Slabša od nje je samo še Slovenija. Kajti takrat, ko smo začeli posnemati Orbana, pri nas še ni bilo beguncev, v nasprotju z Madžarsko, ki jih je pred postavitvijo žice imela že veliko.²

Visoki komisariat Združenih narodov za begunce (UNHCR 2016) opozarja, da se je samo v enem letu, tj. z 2014 na 2015, število beguncev na svetu povečalo s 60 na 65,3 milijona ljudi. Številka v celotni zgodovini našega planeta še nikoli ni bila tako visoka. Znotraj tega trenda se seveda v različnih delih sveta dogajajo različne tragedije. Od leta 2000 je v Sredozemskem morju, množičnem grobišču, utonilo 25.000 ljudi, v zadnjem letu in pol (do julija 2016) pa 6200 beguncev (AI 2016 a: 6).³ Ob tej tragediji je tudi predsednik slovenske vlade Evropi ponudil roko, češ da smo sicer tudi mi proti obveznim kvotam za sprejem beguncev, a bi kljub temu »Slovenija lahko sprejela od 15 do 20 beguncev iz držav Severne Afrike,« kot se je izrazil Miroslav Cerar (Vičič 2015). Pri tem je vedel, da je Slovenija bogatejša od Madžarske, da ima

¹ V zvezi s kvotami je v javnosti potekala burna polemika samo o glasbenih; gre za vprašanje, kolikšen delež slovenske glasbe naj bo obvezen na radijskih programih. Polemika o glasbenih kvotah je dosegla največjo javno intenzivnost v prvi tretjini leta 2016, torej v istem času, ko so bili v Sloveniji ljudje najbolj zaskrbljeni zaradi beguncev. V istem času o kvotah za sprejem beguncev ni bilo razprave niti med političnimi strankami niti v širši javnosti, čeprav so begunske kvote – za razliko od glasbenih – za Slovenijo občutno pomembnejše. Pokazatelj, da pri glasbenih kvotah ni v ospredju skrb za slovenski jezik (pač pa interesi avtorjev), je tudi poimenovanje, saj se vztrajno govori o *kvotah*, namesto o *deležih*.

² Preden je Orbana vlada jeseni 2015 postavila žičnato ograjo, je v istem letu na Madžarsko prišlo okrog 400.000 beguncev (*Delo* 2016 a).

³ V tej tragični številki še niso vštete žrtve največjega brodoloma, nastalega po zaprtju balkanske tranzitne poti, ki se je zgodil 17. aprila 2016. Zaradi preusmeritve prebežne poti je v smeri iz Egipta proti Italiji v enem dnevu utonilo okrog 500 ljudi.

veliko večjo gospodarsko rast in da ima izkušnjo z začetka devetdesetih let, ko so begunci pri nas predstavljali kar 3,5 % prebivalstva. Kljub temu je premier Cerar hotel »razbremeniti« Evropo s sprejemom beguncev v Slovenijo v višini zgolj ene tisočinke odstotka (0,001 %) matičnega prebivalstva. V tem cinizmu ni šel tako daleč niti madžarski Orban.

Je pa občutek za pravičnost tudi na Slovenskem podoben sosednjemu, madžarskemu. Javni in pravni standardi nedopustnega – čeprav so bili nedorečeni že prej – se v času spoprijemanja z begunskim vprašanjem opazno znižujejo.⁴ Del tega je tudi izjemno restriktivna slovenska azilna zakonodaja, zaradi katere smo v Sloveniji leta 2015 pozitivno rešili samo 50 prošenj za azil. Kaj to pomeni v evropski primerjavi, je razvidno iz preglednice 1, ki prikazuje delež azilantov glede na matično prebivalstvo sprejemne države (izračun je narejen na podlagi uradnih podatkov o prosilcih za azil za leto 2015; Eurostat 2016: 3).

Preglednica 1: Delež prosilcev za azil glede na matično prebivalstvo sprejemne družbe leta 2015.

Država	Število prebivalcev (v milijonih)	Število azilantov (pozitivno rešene prošnje)	Delež azilantov glede na prebivalce
Avstrija	8.576	17.750	0,207 %
Nemčija	81.197	148.215	0,183 %
Francija	66.030	26.015	0,039 %
Grčija	10.858	5.875 ⁵	0,054 %
Italija	60.796	29.630	0,049 %
Latvija	2.013	30	0,001 %
Lihtenštajn	0.037	10	0,027 %
Luksemburg	0.543	210	0,039 %
Madžarska	9.856	545	0,006 %
Malta	0.423	1.320	0,312 %
Slovenija	2.066	50	0,002 %
Poljska	38.530	695	0,002 %
Norveška	5.084	7.150	0,141 %
Švedska	9.593	34.470	0,359 %
Švica	8.081	14.135	0,175 %
Španija	46.030	1.030	0,002 %
EU	508	33.350	0,007 %

V času zadnje begunske krize (do maja 2016) je bilo v Sloveniji doslej rešenih 339 prošenj za azil, od tega jih je bilo pozitivno rešenih samo 17.⁶ Med temi redkimi osebami, ki jim je bil odobren azil, je tudi Ramin Šadani iz Irana, ki je delal kot prevajalec na meji v času begunske krize, zdaj pa prevaja v azilnem domu; svojo izkušnjo v zvezi s pridobivanjem statusa je strnil takole:

⁴ Ob prvem prihodu beguncev na slovenske meje je desničarski časopis *Demokracija* (izdaja ga podjetje v lasti stranke SDS) zapisal, da bo Evropa razpadla, »če ne bo EU drastično posegla s fizičnim uničenjem in prepovedjo izvajanja islamskega načina življenja, ki predpostavlja edino pot uničenja krščanske civilizacije na stari celini« (Ferluga 2015: 8). Kljub protestom nekaterih nevladnih organizacij proti takšnemu hujškarstvu ni citiranega razpihanja nestrpnosti obsodil niti en politik, reagiralo ni niti sodstvo.

⁵ Dejansko število beguncev je seveda občutno večje. Največji razkorak med podeljenimi azili in siceršnjim številom beguncev je v Grčiji (najmanjši pa v Sloveniji). »V Grčiji je – kot neposredna posledica umazanega dogovora med Evropsko unijo in Turčijo ter zaprtja tako imenovane balkanske begunske poti – trenutno ujetih okoli 55.000 ljudi. Večina je zaprtih v tako imenovanih namestitvenih centrih, ki grozljivo spominjajo na koncentracijska taborišča.« (Videmšek 2016). Kljub tej tragediji beguncev in same Grčije, ki je največja žrtev napačne ekonomske in begunske politike EU, ne gre pozabiti, da 55.000 beguncev, ujetih v Grčiji, pomeni zgolj pol odstotka grškega prebivalstva.

⁶ V zadnjih dvajsetih letih je Slovenija podelila azilni status zgolj 18 ljudem na leto (Petrovič 2016).

Po zakonu bi moral odgovor na prošnjo za azil dobiti v šestih mesecih, ne glede na to, ali bi bil pozitiven ali negativen. A sem nanj v azilnem domu čakal dve leti. (Petrovič 2016: 29.)

Ob tem je treba opozoriti na novejši dokument OZN z naslovom *Splošna deklaracija o kulturni raznolikosti* (UNESCO 2001).⁷ V tem dokumentu so kulturne pravice izrecno deklarirane za »sestavni del človekovih pravic, ki so splošno veljavne, nedeljive«. Iz tega izhajata dva pomembna poudarka. Prvi je v zvezi s pravicami posameznika, drugi pa opozarja na koristi in priložnosti celotnih družb, če omogočajo omenjeno pravico:

- Vse osebe imajo pravico, da se lahko udeležujejo v kulturnem življenju, ki ga sami izberejo, in da izvajajo svoje kulturne prakse, ob spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin. (*Ibid.*: 5. člen.)
- Ustvarjanje črpa iz korenin kulturne tradicije, vendar se razcveti v stiku z drugimi kulturami. (*Ibid.*: 7. člen.)

Ne le pripadniki dominantnih etnij in narodov, tudi pripadniki marginaliziranih manjšin so ljudje, tudi najrazličnejši begunci in migranti. Zato citirana deklaracija (že zgolj) ignoranco do kulturne identitete posameznikov in skupin kvalificira za kršitev človekovih pravic, hkrati pa opozarja, da okolja, ki dopuščajo takšno diskriminacijo, škodijo tudi sama sebi, saj si režejo korenine lastne ustvarjalnosti. Prenesimo zdaj ta abstraktni poudarek na evropske razmere. Preglednica 1 prikazuje nastajanje evropske identitete, brez katere se EU upravičeno počuti nezadostno že od vsega začetka. Jedro te identitete je strah pred begunci, prav ta je najmočnejši skupni imenovalac različnih identitet evropskih članic.

Evropska degradacija človečnosti je trikratna: vzročna, sistemska in fragmentarna. Prva se je zgodila z vojaškimi intervencijami držav EU na neevropskih ozemljih, tam, kjer so nastala žarišča begunske krize. Druga je v neodzivnosti in nepripravljenosti političnega, pravnega in logističnega sistema EU za blaženje posledic, ko so begunci začeli pritiskati na evropske zunanje meje. Tretja, najnevarnejša degradacija človečnosti pa se je začela po tistem, ko sta prvi dve postali očitni.

Kako ravnajo evropske države, ko so spoznale, da EU ne deluje? Odzvale so se s povsem samovoljnimi praksami,⁸ katerih edina skupna značilnost je zapiranjem navzven, ograjevanje in prelaganje begunskega bremena na druge. Represivno-izolacionistični fragmentaciji se ni uspelo izogniti nobeni članici EU, saj niti ena ni sprejela beguncev na svoje ozemlje niti v višini enega odstotka lastnega prebivalstva, in to kljub temu, da bi bil ta odstotek še vedno škandalozno prenizek, tudi če bi se kje realiziral.

Tako imamo na eni strani te vseevropske degradacije najbolj multikulturno in najbolj »odprto« Švedsko iz kluba najbogatejših držav sveta, ki je na vrhuncu krize z begunci sprejela največji delež azilantov glede na matično prebivalstvo – ta pa ne dosega niti pol odstotka! Takoj na drugem mestu je Malta s skoraj desetkrat večjo kvoto azilantov kot Luksemburg, ki je daleč najbogatejša država EU; čeprav Malta razpolaga z najmanjšo površino ozemlja v EU, ima tudi skoraj desetkrat večjo kvoto azilantov od Francije, največje ozemeljske tvorbe. Na tretjem mestu je Avstrija, čeprav jo je EU kritizirala zaradi zapiranja pred begunci, in za njo bogata Nemčija, ki je v tej zvezi najglasnejša in najvplivnejša. To pa so tudi edini evropski »prvaki« v solidarnosti, če jo merimo v desetinkah odstotka. Pa še to merilo solidarnosti (desetinke %) je očitno pregrobo. Kajti velikodušnost drugih EU članic je treba meriti s stotinkami in tisočinkami odstotka.

⁷ Neposreden povod za nastanek te deklaracije je bil teroristični dogodek 11. septembra 2001 v ZDA, poglobitvi razlogi pa so globalizacijski, migracijski in multikulturacijski tokovi in problemi (o terminologiji v tej zvezi gl. Dragoš 2005 b: 52–67).

⁸ Ta problem ponazarja evropski poslanec Igor Šoltes (2016) s tem podatkom: »Razlike med azilnimi zakonodajami so trenutno tako velike, da so v nekaterih državah članicah v letu 2014 prošnje prosilcev za azil iz Iraka ugodno rešili le v 13 odstotkih primerov, medtem ko je bil delež ugodno rešenih podobnih prošenj v drugih državah članicah lahko zelo visok, tudi do 94 odstotkov. Že samo ta primer kaže na nujnost uskladitve nacionalnih zakonodaj.«

Na nasprotnem ekstremu najbolj zaprtih do beguncev so vse nekdanje socialistične države, ki jih v primerjavo iz preglednice 1 lahko vključimo samo tako, da tistih nekaj deset tisočink njihove »solidarnosti« zaokrožimo navzgor, torej na tisočinko odstotka (to velja za celotno višegrajsko skupino,⁹ tudi za Hrvaško, in pa v preglednici prikazane Poljsko, Latvijo, Madžarsko, Slovenijo kot tudi za povprečje EU). Nič boljše slike ne dobimo niti v primeru, če bi se, denimo, uresničila ideja ekonomista Thomasa Pikettya, da je treba začeti reševati EU tako, »da bi morale največje države evrskega območja – Nemčija, Francija, Italija in Španija, ki skupaj predstavljajo več kot 75 odstotkov prebivalstva in prav toliko BDP – postati trdno jedro integracije« (Piketty 2016: 4).¹⁰ Omenjene štiri države, ki predstavljajo tri četrtine evropskega bogastva in Evropejcev, so skupaj podelile – na vrhuncu krize z begunci – samo 0,081 odstotka azilov glede na svoje prebivalstvo.

V tej žalostni zgodbi pomeni dno, kot rečeno, Madžarska, saj je prva začela ograjevanje (ožičenje) in sprožila plaz. Dokaz, da je možno pasti še nižje od dna, pa je Slovenija. Ima še manj podeljenih azilov od Madžarske,¹¹ tako absolutno kot relativno, čeprav je Slovenija (s Češko) najbogatejša in tudi po vseh drugih makroekonomskih kazalcih najuspešnejša država od vseh postsocialističnih držav. Hkrati je prav Slovenija dokaz, da bi lahko – če bi hotela – brez večjih težav povečala razmerje svoje azilne kvote glede na matično prebivalstvo, kar za neverjetnih 174.900 odstotkov¹², če bi se hotela približati prej omenjenemu razmerju ob rojstvu slovenske države (3,5 %), ki je bilo doseženo v precej ostrejših ekonomskih in politično negotovih razmerah na začetku devetdesetih let.¹³ Slovenska politika je tako zelo evropska, da bolj ne bi mogla biti. Pri tem bi naloga evropske politične levice morala biti, kot pravi Žižek, nič manj kot rešitev Evrope pred samo seboj:

V bistvu obstajata trenutno dve močni Evropi: antipriseljenska, rasistična Evropa in pa ta anonimna bruseljska Evropa. Obe sta grozljivi. Če je to edina izbira, je z Evropo konec. (Citirano po Browne 2016.)

Digresija: ob omenjenih dogodkih ne gre pozabiti, da niso ključne osebnosti, ampak trendi. Kljub vsemu slovenskega premiera Cerarja ne moremo uvrstiti na desnico, saj je značilen predstavnik politične sredine. Kar velja za aktualno vlado in vladajočo stranko, ki jo Cerar vodi,

⁹ Višegrajska skupina je politična koalicija dela vzhodnoevropskih postsocialističnih držav: Madžarske, Češke, Slovaške in Poljske. Zveza je bila ustanovljena leta 1991 v madžarskem mestu Višegrad. Slovenija se tej zvezi ni priključila zaradi dveh razlogov: ker je samo sebe imela za bolj »evropsko« državo od vseh omenjenih in ker se je čim hitreje želela otresti lastne (stigme) socialistične preteklosti. Slovenija je dokaz, da pojav snobizma ni omejen le na mikroraven posameznikov in skupin.

¹⁰ To je sicer nesmiselna in škodljiva ideja (ki jo pa v zadnjem času ponavlja tudi predsednik naše države, Borut Pahor). Dejstvo je, da evropski prostor – karkoli si že predstavljamo ob tem – ni zmožen niti konfederacije niti še bolj ohlapnejših povezav, saj ni sposoben mednacionalnega soglasja niti v zvezi z učinkovito skupno monetarno politiko, niti skupno regulacijo migracijske krize, niti skupno obrambo zunanjih meja EU, niti z enotno politiko do drugih kriznih žarišč (balkanske vojne, Ukrajina). Ena od največjih slabosti pa je popolna ignoranca vseh političnih elit v EU do skupnih, minimalnih, a obveznih socialnih standardov. Ne le da o njih ni nobene razprave, nikoli doslej ni bilo niti ene same pobude v tej smeri. V takšnih razmerah so fantazije o federativni EU primer politične slepote.

¹¹ Kljub temu poteka (v času nastajanja tega članka) razprava v slovenskem parlamentu celo o referendumu, ki naj bi ga razpisali o zavračanju beguncev. Pobudnik referenduma je politična stranka SDS (*Delo* 2016 b).

¹² Z drugimi besedami: razlika med deležem azilantov v letu 2015 in med deležem sprejetih beguncev na začetku devetdesetih let je glede na matično prebivalstvo 3,498 odstotne točke.

¹³ Kljub temu premier Cerar zavrača kritike ksenofobne slovenske politike z izgovorom, da gre za nekaj povsem drugega. V tej zvezi pravi: »Teza, da Slovenija ni humanitarna, je žaljiva, ne samo do vlade, ampak do množice ljudi, ki požrtvovalno z garaškim delom skrbi za migrante /.../ Pred nami je nova humanitarna dilema, koliko ljudi lahko še sprejme okolje, da zanje ustrezno poskrbi« (Trampuš 2016: 33). Prav to ni res! Dilema, koliko beguncev sprejeti, da ne bomo prekoračili zmogljivosti nacionalnih držav, ni niti evropska, še manj slovenska. Dejanska dilema ni v zvezi z zgornjo mejo sprejemanja beguncev, ki ji prav nihče v EU ni prišel niti blizu, ampak s spodnjo mejo: problem je, kakšno nižanje standardov in zapiranja si še lahko privoščimo, da se pri tem ne izoliramo navzven in ne povampirimo navznoter.

velja v največji meri tudi za samega premierja: Miroslav Cerar prisega na poštenost, se sklicuje na krščanske vrednote, osebno je brezmadežen (nima »okostnjakov v omari« niti v davčnih oazah) in tudi njegovo dejansko delovanje je usklajevalno ter nikoli politično razdiralno. In kakšen je učinek? Ob odsotnosti politične leveice, ko se hkrati krepi skrajna desnica,¹⁴ se spravljalnost sredinske politične drže vse bolj pomika v desno. To je osnovna značilnost evropske politike, zlasti slovenske. To velja na vseh področjih, od vprašanja v zvezi z neoliberalizmom, privatizacijo, krčenjem države pa vse do socialne politike in odnosa do beguncev. Ta trend je že star. Ista stališča, ki so na Slovenskem še pred drugo svetovno vojno veljala za značilno desničarska, veljajo danes za skrajno levičarska (Dragoš 2007, 2011, 2016 b). Ker v sodobni politiki nihče noče veljati za »skrajnega« levičarja, politični akterji rešujejo svojo »sredinskost« z vse očitnejšim pomikanjem v desno. V tem vseevropskem trendu najbolj izstopajo nekdanje socialistične države in prav to je – paradoksalno – ena od najbolj razdiralnih posledic nekdanje komunistične dediščine.

V razmerah, v katerih politični akterji razpihujejo moralno paniko, čeprav sprejemni centri za begunce ostajajo v Sloveniji prazni, se je tudi po slovenskih mestih razširila epidemija množičnih protestov proti sprejemanju beguncev.¹⁵ A koncept moralne panike je trikrat prekratek, da bi ostali pri njem. Najprej zato, ker je površen, njegov namen ni analiza globinske dinamike družbe. Koncept se zadovolji z opisom in klasifikacijo dogodkov na površini. To je res nujen in nepogrešljiv korak, a zgolj prvi (ne pa zadnji) pri razumevanju pojava. Druga nevarnost moralne panike je v sintagmi, ker zamegljuje razliko z navadno paniko, iz katere je koncept izpeljan. Ni nepomembno, kako se kaki stvari reče. Kajti v družboslovju presenetljivo pogosto nasledimo posploševanju z mikropsihološke na makrodružbeno raven, ko analogije hitro zdrsnejo v enačaj (recimo, družba je organizem, družina kot osnovna celica družbe, država kot podjetje, izpeljava stalinizma ali nacizma iz osebnostnih lastnosti njihovih voditeljev ipd.).

Moralna panika ni povečan del navadne, je nekaj povsem drugega (Dragoš 2016 a). Navadna panika pomeni impulzivni, iracionalen odziv na življenjsko grožnjo, ko se povsem neorganiziranim udeležencem zazdi, da obstaja izhod samo za nekatere, ne pa za vse, ali pa ga sploh ni (med množico v zaprtem prostoru se pojavi dim ali ogenj, vrata samo ena ali zaklenjena ipd.). Te značilnosti so pri moralni paniki, v nasprotju z navadno, zgolj sporadične ali pa odsotne. Protesti proti beguncem – in enako je s protesti proti izgradnji džamije¹⁶ – v Sloveniji niso impulzivni, niso refleksi zaradi življenjske ogroženosti. Protesti so bolj ali manj organizirani, iracionalnost praviloma v veliki meri in racionalno uporabljajo organizatorji in nikakor ni res, da bi udeleženci ne videli izhoda in bili brez rešitev, nasprotno, okrog njih se strukturirajo, jih agitirajo, z njimi tudi izsiljujejo. Tretjič, za množične pojave moralne panike ne velja zgolj to, da so lahko zmanipulirani, ampak lahko tudi sami manipulirajo, zlasti ko se organizirajo. Zato je pri razumevanju premikov iz množic v strukturirano skupino včasih bolje namesto moralne panike uporabiti druge koncepte, kot so skupina pritiska, koncept ideologije ali pa družbene mimikrije (Smrke 2007).

¹⁴ V Sloveniji je to predvsem stranka SDS (gl. opombo 9).

¹⁵ Najodmevnejši so bili v mestih Kidričevo, Šenčur, Logatec, Lenart, Vrhnika, Ljubljana in Kranj. Moralna panika je bila največja in najbolj bizarna v Kranju: tam so občani z odločnim protestom zavrnili nameravano namestitev manjšega števila beguncev, ki so vsi bili mladoletni otroci, ki so ostali brez staršev ali bližnjih sorodnikov – te otroke naj bi namestili v prazni stavbi dijaškega doma, a se to ni zgodilo zaradi omerjenega odpora občanov. Proti sprejemu begunskih otrok je bila tudi občinska oblast, izrecno pa tudi 24 učiteljev tamkajšnje gimnazije, ki so napisali ogorčeno peticijo (*Delo* 2016 c). Enak odpor je bil tudi v Logatcu: tam je občinski svet sprejel sklep, da se begunski otroci ne smejo vključiti v vrtec in osnovno šolo, dokler se ne bodo dovolj naučili slovenskega jezika – ta sklep je bil sprejet kljub temu, da je neustaven, protizakonit, torej pravno neveljaven (*Vižintin* 2016).

¹⁶ Čeprav so muslimanska prizadevanja po izgradnji džamije v Sloveniji stara že 47 let, v celotni državi Sloveniji še vedno ni zgrajene niti ene džamije (po tem smo unikatni v EU). Sicer je muslimanska manjšina v Sloveniji druga največja (neslovenska) etnična skupina kot tudi druga največja religijska opredelitev (več o tem: Dragoš 2005 a, 2014).

Avtoritarnost in socialna distanca

Izvor panike na površju so globlje tektonske spremembe. Za potres na slovenskem ozemlju so ključni štirje izraziti premiki: povečanje avtoritarnih stališč, alarmanten razpad zaupanja v institucije, tudi v institucijo kapitalizma, večanje socialne distance in zaostrovanje socialnega vprašanja. Pri tem je možno, da vrstni red omenjenih tektonik sploh ni bistven. Zares eksplozivni sta njihovo sovpadanje in piromanstvo tistega, ki v to zmes prvi pritakne vžigalico.¹⁷ Že leta 2013 – torej še pred prihodom beguncev na slovenske meje – je avtoritarnost postala v Sloveniji večinsko stališče naše družbe (preglednica 2). Kar 62,4 % slovenskega prebivalstva

Preglednica 2: Slovenska politična kultura (povzeto iz SJM 2015: 60, 35–36; Toš 2014: 506 ss).

V %	STRINJANJE S TRDITVAMI:	1995	2000 (rang) ¹⁸	2009	2013	2015
Raziskava SJM	1. Potrebujemo močnega voditelja. ¹⁹	45,4	/	37,6	55,2	62,4
	2. Demokracija je vedno najboljša.	38,6	/	36,0	27,7	22,5
	3. Ljudje, izvoljeni za poslance, si prizadevajo izpolniti predvolilne obljube.	18,5	/	21,0 ²⁰	/	10,0
	4. Večini državnih uslužbencev lahko zaupamo, da delajo to, kar je najbolje za državo.	22,4	/	24,6	/	14,6
	5. Do sindikalnih pravic delavcev imam pozitiven odnos.	83,1	69,4	71,9	76,8	73,1
	6. Do socializma imam pozitiven odnos.	30,9	35,0	37,0	41,1	38,2
	7. Do kapitalizma imam pozitiven odnos.	24,6	19,6	11,6	9,6	11,4
	8. Do liberalizma imam pozitiven odnos.	9,2 ²¹	30,9	22,4	21,8	23,8 ²²
	9. Do majhnih socialnih razlik imam pozitiven odnos.	73,2	78,2	74,0	84,5	82,6
	10. Pri nas ljudje z visokimi dohodki plačujejo prenizke davke.	60,9	/	54,5	/	57,1
	11. Pri nas ljudje z nizkimi dohodki plačujejo prenizke davke.	1,3	/	1,5	/	0,9
	12. Kam bi v političnem smislu uvrstili sami sebe? ²³	na levoico	19,4	17,8 ²⁴	18,4	17,5
	na desnico	11,7	10,3	12,3	10,2	11,0
Raziskava PC ²⁵	a. Vrnitev k monarhiji bi bila boljša	/	17,7 (3.)	/	/	/
	b. Treba je odstraniti parlament in imeti močnega voditelja.	/	17,7 (7.)	/	/	/
	c. Vlado in parlament nadomestiti z oblastjo strokovnjakov.	/	63,1 (8.)	/	/	/
	d. Pomembno je, da spoštujemo politične institucije in da ne kršimo zakonov.	/	76,1 (13.)	/	/	/
	e. Politične stranke imajo prevelik vpliv v naši družbi.	/	66,6 (3.)	/	/	/
	f. Ljudje, kot sem jaz, nimamo nobenega vpliva na to, kar počne vlada.	/	76,6 (4.)	/	/	/
	g. V Sloveniji ni preveč, temveč premalo politično aktivnih ljudi.	/	28,2 (3.)	/	/	/
	h. Večini ljudi lahko zaupamo.	15,3	23,6 (8.)	21,5	10,0	15,0
	i. V verskih razpravah ne smemo sklepati kompromisov z drugače mislečimi. ²⁶	/	15,8 (13.)	/	/	/
	j. Mnogim se zdi današnja situacija zapletena in zmedena. Vendar pa jo jaz kar dobro obvladam.	/	81,0 (1.)	/	/	/
	k. Večina mojih načrtov je uspešnih.	/	83,3 (1.)	/	/	/
l. Ponosen sem, da sem državljan/ka naše države.	/	90,2 (3.)	/	/	/	

¹⁷ V Sloveniji je to stranka SDS (Slovenska demokratska stranka) s svojim vodjem Janezom Janšo. SDS je najmočnejša opozicijska stranka v parlamentu, ki ima v vseh javnomnenjskih meritvah največjo podporo javnosti, ki je konstantna (MMC 2016). V zvezi z begunci je SDS prva in najglasnejša politična stranka pri razpohovanju ksenofobije v Sloveniji. Stališča te stranke do beguncev so razvidna iz spletne strani SDS: <http://www.sds.si/oznaka/migranti?page=1> (15. 4. 2016).

¹⁸ Številka (v oklepaju v spodnji polovici preglednice) pomeni rang Slovenije med 14 postsocialističnimi državami, vključenimi v raziskavo PC (gl. op. 25): na prvem mestu je država z največjim odstotkom strinjanja in na štirinajstem mestu država z najmanjšim odstotkom.

¹⁹ Pri prvih dveh odgovorih (v tej preglednici) se je anketno vprašanje glasilo: »Včasih demokracija ne deluje. Kadar se to zgodi, nekateri menijo, da potrebujemo močnega voditelja, ki bi uredil stvari; drugi pa menijo, da je tudi takrat, ko stvari ne delujejo, demokracija najboljša. Kaj vi mislite o tem?«

²⁰ Podatek je iz leta 2006, isto velja (v tem stolpcu) tudi za podatke pri odgovorih št. 4, 10 in 11.

²¹ Podatek velja za konec leta 1994.

²² Podatek velja za leto 2014.

²³ Merjeno z 10-stopenjsko lestvico; v preglednici so (pri obeh opcijah) združeni deleži skrajnih štirih stopenj.

²⁴ Podatek pri tem vprašanju, prikazan za leto 2000, je izmerjen leta 1999 (tretja meritev).

²⁵ PC – gre za mednarodno raziskavo z naslovom Politična kultura in demokratične vrednote v novih demokracijah (Political Culture and Democratic Values in New Democracies). Izvajali so jo leta 2000 v trinajstih evropskih državah: Albanija, Bolgarija, Češka, Estonija, Grčija, Nemčija (posebej za nekdanjo Vzhodno in Zahodno Nemčijo), Madžarska, Poljska, Romunija, Rusija, Slovaška, Slovenija in Španija (Toš 2014: 419–582).

²⁶ Strinjanje s tem stališčem je podoben tudi delež pritrdilnih odgovorov v zvezi s trditvijo: »Za naš gospodarski razvoj je pomembno, da se upoštevajo religiozna moralna načela.« S tem se v Sloveniji strinja le slabih 23 odstotkov anketirancev, to je najmanjši delež med vsemi nekdanjimi socialističnimi državami. Ista ugotovitev velja za obe leti merjenja, tako leta 1997 kot leta 2007 (Toš 2014: 71).

bi raje namesto demokracije izbralo močnega voditelja in le 22,5 % prebivalstva misli nasprotno, da je demokracija tudi v krizi še vedno najboljša možnost. Gre za alarmanten trend. Med začetkom zadnje ekonomske krize in njenim koncem (2009–2015) se je zgolj v šestih letih delež avtoritarnih stališč povečal za 66 odstotkov, opredelitev za demokracijo pa se je zmanjšala za dobrih 37 odstotkov in postala izrazito manjšinsko prepričanje.

Boljše razumevanje navedenih števil dobimo z vpogledom v notranjo strukturo avtoritarne kategorije, torej teh 62,4 % respondentov, ki na račun demokracije preferirajo močnega voditelja. Ko avtoritarnost križamo z drugimi kvalifikatorji (za podrobnejše podatke o tem gl: Toš, Vovk 2014: 95), dobimo takšno sliko:

- a) Starost: višja kot je starost, večji je delež podpornikov močnemu voditelju, in obrnjeno.
- b) Izobrazba: bolj izobraženi raje izberejo demokracijo kot močnega voditelja in obrnjeno.
- c) Kvalifikacija: največji delež izbire za močnega voditelja izražata kategoriji brezposelnih in upokojencev, sledijo delavci in uslužbenci, najmanjši delež navdušenja nad avtoritarno opcijo pa je med tistimi, ki se še šolajo.
- d) Vernost: za močnega voditelja se najpogosteje odločajo (samoizjavljeni) verni respondenti, v nekoliko manjši meri neverni in v še manjši meri tisti, ki se izjavljajo za »prepričane ateiste«.
- e) Hierarhija vrednot: največji delež avtoritarne opredeljenih predstavljajo tisti, ki v izbiri med tremi vrednotami (»svoboda«, »varnost«, »enakost«) postavijo na prvo mesto enakost, takoj za njimi so takšni, ki na prvo mesto postavijo varnost (razlika med obema skupinama je zgolj 1 %), najmanjši delež med avtoritarne opredeljenimi pa so liberalci, ki jim je na prvem mestu svoboda.
- f) Politična orientacija: med zagovorniki avtoritarne opcije je največ desno opredeljenih respondentov, na drugem mestu so podporniki politične sredine, sledijo politično neopredeljeni, najmanjša med avtoritarci pa je kategorija zagovornikov politične levece.
- g) Materialni status: za avtoritarne opcije se najbolj izrekajo tisti, ki živitarijo na meji revščine, sledijo respondenti, ki so že v revščini, na tretjem mestu v tej izbiri je nižji srednji sloj, najmanj pa je tistih, ki sodijo v višji srednji sloj in med bogate.
- h) Bivališče: najštevilčnejša izbira avtoritarne opcije je med tistimi, ki živijo na vasi, sledijo živeči v primestnih naseljih, najmanj avtoritarcev pa je v mestnih okoljih.
- i) Spol: moški pogosteje izberejo avtoritarne opcije kot ženske.

Skratka, portret značilnega zagovornika avtoritarne izbire v Sloveniji je: starejši nezaposleni moški, z zgolj osnovnošolsko izobrazbo, ki je veren in živi na vasi na meji revščine ali pod njo, se ima za zagovornika politične desnice in ima raje enakost kot pa varnost ali svobodo. Kaj lahko v zvezi s to kategorijo naredi državni aparat? Kratkoročno je lahko država – če hoče – najbolj vplivna v zvezi z alinejo *g* in dolgoročno pri *b*. Na drugih področjih je precej bolj omejena (npr. pri *c*) ali pa povsem nemočna, pri alineji *d* pa ji je intervencija celo prepovedana.

V zvezi s socialnimi trendi – gre za eno najpomembnejših področij, kjer je tudi vpliv države največji (alineja *g*) – je treba poudariti, da so trendi pri povečevanju revščine in družbenih neenakosti v Sloveniji izrazito neugodni. Ker sem o tem pisal že v drugih prispevkih (Dragoš 2006, 2009, 2013 a, b, 2015 b, c, Dragoš *et al.* 2010, Leskošek, Dragoš 2014), si v nadaljevanju tega besedila raje pogledajmo podatke o nestrpnosti in nezaupanju. Kajti prav kombinacija socialne razslojenosti in negotovosti, nezaupanja in socialne distance do drugih skupin je tisto *g(n)* ojšče, brez katerega ni mogoče pojasniti prevladujoče usmeritve v avtoritarnost.

Pred skoraj četrt stoletja, torej po prvih letih samostojne Slovenije, ko je veljalo, da se konsolidacija nove države končuje, je bila izmerjena socialna distanca do tujcev pričakovana. Takrat je bila v Sloveniji občutno večja od socialne distance v zahodnoevropskih državah, hkrati pa povsem povprečna znotraj skupine nekdanjih socialističnih držav, iz katerih smo izšli. Znotraj razpona socialne distance, kakršen je bil izmerjen v državah nekdanjega socializma,²⁷ ni Slovenija nič posebnega, saj zavzema sredinsko mesto (več o tem v: Mihelj 2004, Hafner-Fink 2004,

²⁷ V nekdanjih socialističnih državah je bila na lestvici socialne distance en ekstrem Romunija z večinskim deležem prebivalstva (62,5 %), naklonjenega socialni distanci; nasprotni, najmanjši ekstrem (z najmanj distance) pa je bil izmerjen v nekdanji Vzhodni Nemčiji (13,6 %).

Dragoš 2014). Kar v tej zvezi Slovenijo oddaljuje od precej nižjih števil v zahodnoevropskih državah, so njena majhnost, občutek ranljivosti zaradi odsotnosti državniške tradicije, zgodovinska izkušnja nacionalne ogroženosti, latentna ksenofobna politika²⁸ (ki je vse manj latentna) in tradicionalno majhna socialno-geografska mobilnost. To so verjetno ključni razlogi za večji delež slovenske distance do tujcev, kot pa je izmerjen v Zahodni Evropi. Da kljub temu Slovenija ni imela tako velikih števil kot države višegrajske skupine, pa je razložljivo z imigrantsko izkušnjo Slovenije, ki je zaradi svojega gospodarskega položaja v celotnem obdobju po drugi svetovni vojni veljala za deželo priseljevanja²⁹ (za delavce iz republik Jugoslavije); od tega priseljevanja je slovensko gospodarstvo imelo precejšnjo korist, hkrati pa ni bilo nikoli opaznejših etničnih ali političnih trenj med priseljenci in matičnim prebivalstvom.

S socialno distanco je podobno kot s strahom, ni nujno nekaj stalnega, še manj dokončnega. Kot fenomen je socialna distanca bolj antropološka kot sociološka kategorija (Dragoš 2015 a), iz prve v drugo se spremeni šele s kultivacijo. Ko se distanca do tujcev poveže s konkretnimi institucionalnimi projekti in politikami, jo lahko zmanjšujemo ali pa povečujemo. Distanco lahko preusmerimo v toleranco kot podlago za morebitne politike multikulturalizma ali pa v nestrpnost, ki je najpripravnější za načrtno vzbujanje ksenofobije (podobna razlika je tudi med strahom in sovraštvom; Iveković 2016: 10). Največji institucionalni projekt Slovenije je bil ustanovitev lastne države (1991). In kako smo s tem zgodovinskim dogodkom posegli v socialno distanco, ki jo izraža prebivalstvo?

Že prvo desetletje po osamosvojitvi se je Slovenija še bolj oddaljila od Zahodne Evrope ter se nekoliko približala najbolj nestrpnim postsocialističnim državam iz višegrajske skupine. Po meritvah mednarodne raziskave ESS (2015)³⁰ se slovensko javno mnenje izreka za zelo visoko (strogo) vrednotenje priselitelvenih pogojev za tujce, saj je Slovenija po tem merilu skupaj s Poljsko v samem vrhu (med trinajstimi evropskimi državami, kjer so potekale meritve; gl. Hafner-Fink 2004); še ostrejšje pogoje priseljevanja izražajo le na Madžarskem. Omenjeni priselitelveni pogoji, po katerih so v raziskavi ESS spraševali anketirance, so:

- a) da ima dobro izobrazbo,
- b) da njegovi bližnji sorodniki že živijo v državi,
- c) da zna govoriti uradni jezik države (za Slovenijo: "da zna slovensko"),
- d) da je usposobljen za take delovne spretnosti, ki jih država (Slovenija) potrebuje,
- e) da sprejme način življenja v državi (za Slovenijo: "slovenski način življenja"),
- f) da prihaja iz krščanskega okolja,
- g) da je belec,
- h) da je premožen.

Po strogosti meril za priseljevanje je Slovenija, kot rečeno, v samem vrhu postsocialističnih držav, ki so tudi same v vrhu evropskih držav, in to v času, ko se je začelo večletno obdobje ekonomske konjunktore in zadnje ekonomske krize sploh še ni bilo na vidiku, kaj šele beguncev

²⁸ Nacionalni projekt nastanka samostojne države Slovenije ima že v svoj temelj od samega začetka vgrajen ksenofoben in rasističen »virus«, ki ga nikoli nismo premagali: februarja 1992 je vrh slovenske politike povsem nezakonito in anonimno izbrisal iz Registra stalnih prebivalcev Slovenije kar 25.671 oseb na etnični podlagi, čeprav so povsem legalno živeli v Sloveniji. Prizadetim so to storili brez obvestila, brez opozorila in brez možnosti pritožbe. To je praktično pomenilo, da so »prenehali« obstajati. Šlo je za »administrativni genocid«, kot so to birokratsko potezo uničevanja življenj upravičeno imenovali kritiki. Prizadeti državljani so postali »izbrisani« in s tem so jim bile odvzete številne človekove pravice, ki mnogim med njimi še danes niso popravljene (AI 2016 b, Dedič *et al.* 2003, Kogovšek, Petković 2010). In ne pozabimo: najbolj vztrajno nasprotuje popravni krivic največja opozicijska politična stranka, ki ima med vsemi političnimi strankami v Sloveniji tudi največjo javno podporo, to je stranka SDS.

²⁹ To velja za celotno obdobje Jugoslavije, izrazito pa po letu 1970. Od takrat so se neto migracije v Slovenijo začele vsako leto povečevati po stopnji, ki je že leta 1974 dosegla najvišji delež neto migracijskega priliva v republiko Slovenijo, ki je bil kadarkoli registriran od druge svetovne vojne, potem pa se je ta delež še stopnjeval (Mežnarič: 1986: 61).

³⁰ European Social Survey (Jowell 2003, Hafner-Fink 2004).

na mejah. Celo če pogledamo vrednotenje slovenskih respondentov po tistih posamičnih merilih s seznama, ki so najbolj ksenofobni – torej merila na podlagi verskega fundamentalizma (*f*), rasizma (*g*) in elitizma (*h*) – dobimo enako skrb zbujajočo sliko:

- pri pogoju, da mora priseljenec izhajati iz krščanskega okolja (*f*), se Slovenija uvršča na visoko četrto mesto med trinajstimi državami (za Poljsko, Madžarsko in Italijo),
- po rasističnem merilu, da mora priseljenec biti belec (*g*), se Slovenija uvršča na visoko drugo mesto (pred njo je samo Madžarska),
- po elitističnem merilu, da mora priseljenec biti premožen (*h*), se Slovenija uvršča na visoko tretje mesto (pred njo sta samo Italija in Poljska).

Podobne podatke kaže tudi nacionalna raziskava slovenskega javnega mnenja iz leta 2003 (Toš 2004). Na primer:

- s stališčem, da bi ljudje »moral podpirati svojo državo, pa četudi v čem nima prav«, se strinja kar polovica slovenskega prebivalstva (49,3 %) in le slaba tretjina nasprotuje temu stališču (29,0 %; *ibid.*: 493);
- da tujcem »ne bi smeli dovoliti nakupa zemlje v Sloveniji«, se strinja 40,7 % prebivalcev, nasprotnega mnenja je 33,8 % (*ibid.*: 494);
- s stališčem, da se »zaradi priseljencev povečuje število kaznivih dejanj«, se strinja dobra polovica prebivalstva (52,0 %) in le četrtina jih nasprotuje tej trditvi (25,5 %);
- s stališčem, da »priseljenci zasedajo delovna mesta ljudem, ki so bili rojeni v Sloveniji«, se strinja 46,6 %, nasprotnega mnenja je 29,4 % prebivalcev;
- s stališčem, da »država porabi preveč denarja za pomoč priseljencem«, se strinja 43,6 %, nasprotnega mnenja je 23,1 % prebivalcev;
- da bi bilo treba število priseljencev v Sloveniji zmanjšati, se strinja 48,6 % prebivalstva,³¹ nasprotno mnenje, da bi bilo treba število priseljencev povečati, pa izraža le 3,0 % (*ibid.*: 495).

Po preteku desetih let od omenjenega merjenja – torej na vrhuncu zadnje ekonomske krize in najostrejših varčevalnih ukrepov (leta 2013) – je v slovenski politiki zaznati izdatnejše poudarjanje domoljubnih čustev kot pa v desetletju pred tem. Javno mnenje je na politično oživljanje nacionalizma reagiralo na videz shizofreno, kot prikazuje preglednica 3.

Preglednica 3: Odnos do domoljubnih čustev (povzeto po SJM 2013: 20).

Koliko soglašate ali ne soglašate s trditvami glede vloge močnih domoljubnih čustev v Sloveniji?	močno soglašam + soglašam	sploh ne soglašam + ne soglašam
a. Močna domoljubna čustva krepijo položaj Slovenije v svetu.	55,5 %	14,4 %
b. Močna domoljubna čustva vzbujajo nestrpnost v Sloveniji.	38,5 %	29,0 %
c. Močna domoljubna čustva so potrebna za ohranjanje enotnosti Slovenije.	66,7 %	9,3 %
d. Močna domoljubna čustva vzbujajo negativna stališča do priseljencev v Sloveniji.	45,2 %	24,8 %

Čeprav je tisti del javnega mnenja, ki se zaveda, da močna domoljubna čustva škodijo priseljencem in vzbujajo nestrpnost (*b*, *d*), občutno večji od nasprotnega dela javnosti, ki s tem ne soglaša, se kljub temu močno domoljubje pokaže kot zelo sprejemljivo (*a*, *c*), saj ga kot koristnega ocenjuje večinski del javnosti, nasprotnikov pa je zgolj desetina. Ignorirati zadrego ob navedenih številkah zgolj s sklicevanjem na logično nedoslednost javnega mnenja je preveč optimistična razlaga.³² Realnejšo sliko dobimo z upoštevanjem prej omenjenih podatkov o socialni

³¹ Navedeni odstotek označuje vsoto tistih, ki izjavljajo, da je treba število priseljencev »nekoliko zmanjšati« + »močno zmanjšati«, in enako je pri nasprotnikih, kjer sta v treh odstotkih združeni opciji »nekoliko povečati« + »močno povečati« (uporabljena je bila petstopenjska lestvica).

³² Podatke iz preglednice 3 je treba razumeti tako, kot so bili zbrani: stališča iz prvega stolpca so bila respondentom ponujena v okviru istega vprašanja, ne pa ločeno niti razpršeno po različnih koncih (obširne) ankete; to bi sicer povečalo možnost nekonsistentnih odgovorov.

distanci in odnosu do tujcev. Šele v tej zvezi lahko razumemo, da javnost ni niti nelogična niti shizofrena, ampak konsistentna. Ker tujce – tudi begunce – javnost rangira vrednostno nižje od matičnega prebivalstva, je v izbiri stroškov³³ in zelenih nagrad³⁴ bilanca pozitivna; »položaj Slovenije v svetu« (*a*) in »ohranjanje enotnosti« države (*c*) očitno pomenita Slovincem večjo nagrado od pomena neželenih posledic. Natančneje rečeno: kompenzatorji³⁵ (v našem primeru *a* in *c*) funkcionirajo kot močnejše nagrade v primerjavi s stroški na račun priseljencev (*b*, *d*). Tu je razlog za konsistentnost med pričakovanji javnosti in ponudbo političnih elit, ki ni nelogična niti v razmerah, ko se nacionalizmi povampirijo. Če se izbira vzpostavlja na diferenci mi/oni (Leskošek 2005), za nadaljnji razvoj dogodkov ne potrebujete niti poneumljenih množic, niti avtokratskega vodje, niti odsotnosti kritičnih intelektualcev (čeprav seveda v takih primerih vse prav pride).

Še bolj eksplozivno mešanico za izbruh sovražnosti pa dobimo, ko se socialna distanca prelije v družbeno strukturo s pospeševanjem, ki ga pomeni povečanje družbenih neenakosti (zlasti revščine). Neenakosti so kinetična, predsodki pa potencialna energija. Ko družba razpolaga z obojim, je potrebna le še vžigalica. Najpogostejši primer tega nevarnega pojava je sovpadanje socialne stratifikacije z etnično – to je podlaga za diskriminacijo in segregacijo večjih razsežnosti. V slovenski zgodovini (od druge svetovne vojne) se s tem problemom nismo ukvarjali, saj smo etnično zelo homogena družba.³⁶ Izjema je romska manjšina, kjer je diskriminacija tradicionalna in sistemska, a številčno in lokalno omejena (predvsem na dolensko območje). Vendar se trendi tudi v zvezi z neromsko populacijo poslabšujejo, kot je razvidno iz preglednice 4, ki prikazuje nastajajočo diskriminacijo naših državljanek in državljanov z neslovenskim poreklom na trgu dela.

Preglednica 4: Slovenski državljanji po statusu aktivnosti (ob zadnjem popisu prebivalstva 2002; povzeto po Korošec 2008: 19).

AKTIVNOST	STAROSELCI		PRISELJENCI		POTOMCI PRISELJENCEV	
	Število	%	Število	%	Število	%
Vsi skupaj	492.539	100	74.360	100	16.019	100
a. Aktivno prebivalstvo	467.712	95	69.554	93,5	15.023	93,8
b. Zaposleni	380.182	81,3	57.732	83	11.831	78,8
c. Samozaposleni	31.733	6,8	3115	4,5	950	6,3
d. Kmetovalci	13.466	2,9	109	0,2	47	0,3
Brezposelni	42.331	9,1	8598	12,4	2195	14,6
Stopnja delovne aktivnosti = (b+c+d)x100 / a	90,9 %		87,6 %		85,4 %	

³³ »Stroški so karkoli, čemur se ljudje skušajo izogniti« (definicija 4; Stark, Bainbridge 2007: 326).

³⁴ »Nagrade so karkoli, za kar si ljudje povzročijo stroške, da bi jih dobili« (definicija 3; Stark, Bainbridge 2007: 326).

³⁵ Ne vidim prav nobenih zadržkov, da ne bi najnovejšega in najcelovitejšega dela v zvezi s teorijo religije (Stark, Bainbridge 2007) uporabljali tudi za teoretsko orodje pri razumevanju nacionalizma. Tri ključne postavke, izpeljane iz aksiomov v Stark-Bainbridgevi teoriji izmenjave (P13, P14, P15), so formulirane takole: P13: »Čim vrednejša ali splošnejša je nagrada, tem težje je ovrednotiti razlage, kako jo doseči.« P14: »Kadar zaželene nagrade ni, ljudje pogosto sprejmejo razlage, ki postavljajo njeno doseganje v daljno prihodnost ali v kakšen drug nepreverljiv kontekst.« P15: »Ljudje obravnavajo kompenzatorje, kakor da so nagrade« (*ibid.*: 335). Od tod teza, ki je pomembna tudi pri interpretaciji naše preglednice 5: »Za politiko je tako kakor za religijo eden od motivov za monopol, da zaščiti kompenzatorje pred tem, da bi jih izpodbijali« (*ibid.*: 300).

³⁶ Država Slovenija je v času svojega nastanka (1991) imela malenkost manj od dveh milijonov prebivalcev (1.999.068). Po zadnjih podatkih iz leta 2015 pa jih ima malenkost več od dveh milijonov (2.062.874) – med njimi je tujcev zgolj 4,9 % prebivalstva (Razpotnik 2015).

Za etnične Slovence (v preglednici označeni kot staroselci) je stopnja delovne aktivnosti več kot 90-odstotna, pri priseljencih prve generacije pa je že opazno nižja, najnižja pa pri priseljencih druge generacije (85,4 %), čeprav so rojeni, vzgojeni in šolani v Sloveniji in imajo tudi slovensko državljanstvo. Še očitnejši je trend pri brezposelnosti. V primerjavi z etničnimi Slovenci je brezposelnost priseljencev druge generacije večja za 5,5 odstotne točke, torej kar za 60 odstotkov, med priseljenci prve generacije pa je za dobro tretjino več brezposelnih kot med staroselci.

Nevarnost

Četrto stoletje od nastanka naše države opazamo nevarne trende. Odpor do tujcev – tako zunanjih (begunci) kot notranjih (priseljenci, izbrisani) – se v Sloveniji povečuje. Prav tako se povečuje nezaupanje do demokracije, do kapitalizma kot tipa ekonomskega sistema in tudi do vseh predstavnikov naše države, od političnih elit do državnih uslužbencev, kot lahko razberemo iz izrazito skromnih deležev zaupanja, ki se z leti še zmanjšujejo in še nikoli niso bili tako skromni, kot so izmerjeni ob zadnjih meritvah slovenskega javnega mnenja. Ob teh skrb zbujajočih podatkih, razvidnih iz zgornje polovice preglednice 2, pa izstopa tudi vtis o bolj optimističnih trendih. Na primer (gl. zgornjo polovico preglednice 2): povečanje deležev zaupanja v socializem, ki se vsa leta gibljejo na opazno višji ravni kot pa zaupanje v kapitalizem, povečanje pozitivnega vrednotenja sindikalnih pravic delavcev in seveda stalno povečevanje visokega vrednotenja sintagme »majhne socialne razlike«. Vse to kaže na čvrsto zavezanost enakosti med ljudmi v vrednotnem profilu Slovencev in Slovenk kot tudi na to, da politične elite ta podatek neverjetno in konstantno podcenjujejo. Smo torej kljub vsemu lahko optimistični?

Niti ne. V tem primeru bi optimizem pomenil zanikanje realnosti, pesimizem pa je sinonim za previdnost in ustrenejša podlaga za aktivistično držo. Kajti omenjenih (redkih) pozitivnih trendov ne smemo brati brez povezave z vsemi drugimi, izrazito negativnimi. Ne pozabimo lekcije iz prve polovice 20. stoletja, ko so krvavi zlomi družbenih sistemov in množični izbruhi sovražnosti vzniknili iz enakih javnomnenjskih koordinat, kot jih opazamo tudi danes pri nas. Koketiranje s socializmom je v povezavi z averzijo do parlamentarne demokracije, z revščino in rasizmom privedlo do nacionalsocializma in stalinizma.

Viri

- AI (2016 a), Amnesty International, *Akcija*, 1. april, 16, let. 13, št. 1: 6.
- Browne, M. (2016), Slavoj Žižek: 'Trump is really a centrist liberal'. *The Guardian*, 28. april 2016. Dostopno na: <http://www.theguardian.com/books/2016/apr/28/slavoj-zizek-donald-trump-is-really-a-centrist-liberal> (29. 4. 2016).
- Dedič, J., Jalušič, V., Zorn, J. (2003), *Izbrisani*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Delo* (2016 a), 17. 4. 2016. Dostopno na: <http://www.delo.si/svet/sosescina/budimpesta-ponuja-svojo-vizijo-resitve-migrantske-krize.html> (17. 4. 2016).
- (2016 b), 22. 4. 2016. Dostopno na: <http://www.delo.si/novice/politika/predlogu-sds-za-referendum-o-migrantih-ne-bodo-nasprotovali-v-nsi-ostali-proti.html> (22. 4. 2016).
- (2016 c), 23. 2. 2016. Dostopno na: <http://www.delo.si/novice/slovenija/kranjcane-zaradi-begunskih-otrok-brez-starsev-zagrabila-histerija.html> (19. 4. 2016).
- Dragoš, S. (2005 a), Islamophobia in Slovenia: politically produced intolerance. *Journal of contemporary European studies*, 13, 3: 229–315.
- (2005 b), Multikulturalizem – rešitev ali problem? V: Leskošek, V. (ur.), *Mi in oni, nestrpnost na Slovenskem*. Ljubljana: Mirovni inštitut (41–80).
- (2006), Socialni vidiki reform. V: Toš, N. (ur.), *Pogledi na reforme: družboslovne refleksije na predlog reform: Slovenija 2005–2006*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (171–184).

- (2007), Inovativnost Gosarjevega korporativizma. V: Pirjevec, J., Pleterski, J. (ur.), *Problemi demokracije na Slovenskem v letih 1918–1941*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti (Razprave, 23: 233–247).
 - (2009), Ekonomska depresija in realnost. V: Gaber, S., Sardoč, M., Strel, J., Lukšič, A. (ur.), *Za manj negotovosti*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta (91–104).
 - (2011), Demokratičnost demokracije in alternative? *Teorija in praksa*, 48, jubilejna številka (ob 50-letnici FDV): 1242–1263.
 - (2013 a), Erosion of Slovenian social policy. *Ljetopis socijalnog rada*, 20, 1: 143–170.
 - (2013 b), Prihodnost socialne države. *Socialni izziv*, 34, 18: 27–29.
 - (2014), Džamija: katalizator moralne panike. *Socialno delo*, 53, 2: 63–83.
 - (2015 a), Socialna razdalja (distanca). V: Sardoč, M. (ur.), *Osnovni pojmi in dileme državljske vzgoje*, 2. del. Ljubljana: Civitas (83–94).
 - (2015 b), Teleologija socialnih pravic. *Socialno delo*, 54, 3–4: 137–151.
 - (2015 c), Nova socialnost na Slovenskem. V: Lessenich, S., *Ponovno izumljanje socialnega: socialna država v prožnem kapitalizmu*. Ljubljana: Krtina (185–215).
 - (2016 a), Slovenski nacionalsocializem. *Mladina*, 11. marec 2016, št. 10. Dostopno na: <http://www.mladina.si/173053/slovenski-nacionalsocializem> (19. 4. 2016).
 - (2016 b), RKC in UTD. *Mladina*, 8. april 2016, št. 14: 34–35.
- Dragoš, S., Hribernik, A., Ignjatović, M., Jaklič, M., Likar, B., Stanojević, M., Vehovar, U., (2010), *Neosocialna Slovenija?* Koper: Univerza na Primorskem, Annales.
- ESS (2015), *Evropska družboslovna raziskava – ESS 2014*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
- Eurostat (2016), *Asylum decisions in the EU: EU Member States granted protection to more than 330 000 asylum seekers in 2015*. Eurostat Press Office, 20. april 2016. Dostopno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7233417/3-20042016-AP-EN.pdf/34c4f5af-eb93-4ecd-984c-577a5271c8c5> (20. 4. 2016).
- Ferluga, P. (2015), Antisemitizem kot dogma. *Demokracija*, 5. marec 2015, str. 8.
- Hafner-Fink, M. (2004), Državljanstvo, (nacionalna) identiteta in odnos do tujcev. V: Malnar, B., Bernik, I. (ur.), *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV, CJMMK (55–80).
- Iveković, R. (2016), Vsi smo na neki način v eksilu (intervju). *Sobotna priloga Dela*, 23. april 2016: 8–10.
- Jowell, R. (2003), *European Social Survey 2002/2003*. Technical Report. London: Centre for Comparative Social Surveys, City University.
- Kogovšek, N., Petković, B. (ur.) (2010), *Brazgotine izbrisa*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Korošec, V. (2008), *Socialni in kulturni kapital kot dejavnika razlik v uspešnosti na trgu dela med staroselci, priseljenci in potomci priseljencev*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
- Leskošek, V. (ur.) (2005), *Mi in oni: nestrpnost na Slovenskem*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Leskošek, V., Dragoš, S. (2014), Social inequality and poverty in Slovenia: policies and consequences. *Družboslovne razprave*, 30, 76: 39–53.
- Mežnarič, S. (1986), »Bosanci«. *A kuda idu Slovenci nedeljom?* Ljubljana: ZSMS, KRT.
- Miheljak, V. (2004), Slovenija na presečišču vrednostnih geografij. V: Malnar, B., Bernik, I. (ur.), *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV, CJMMK (81–109).
- MMC (2016), Anketa: najbolj priljubljena ostajata SDS in Pahor. *Prvi interaktivni multimedijški portal*, 11. april 2016. Dostopno na: <http://www.rtvsl.si/slovenija/anketa-najbolj-priljubljena-ostajata-sds-in-pahor/390318> (15. 4. 2016).
- Petrovčič, P. (2016), V Sloveniji ostaneta dva od stotih prosilcev za azil. *Mladina*, 20. maj 2016, št. 20: 28–29.
- Piketty, T. (2016), Francoski ekonomist in avtor Kapitala v 21. stoletju (intervju). *Sobotna priloga*, 30. april 2016: 4–7.
- Razpotnik, B. (2015), *Prebivalstvo, Slovenija, 1. januar 2015*. Statistični urad RS. Dostopno na: <http://www.stat.si/statweb/prikazi-novico?id=5148&idp=17&headerbar=15> (28. 3. 2016).
- SJM 2013 (2013), *Pregled in primerjava rezultatov*. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Fakulteta za družbene vede – IDV.

- SJM 2015 (2015), *Slovensko javno mnenje 2015 (Primerjalni sumarnik)*. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Fakulteta za družbene vede – IDV.
- Smrke, M. (2007), *Družbena mimikrija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Stark, R., Bainbridge, W. S. (2007), *Teorija religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Šoltes, I. (2016), Postajamo Evropa zaprtih meja. *Dnevnik – Objektiv*, 19. marec 2016. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042732141/mnenja/odprta-stran/postajamo-evropa-zaprtih-meja> (29. 3. 2016).
- Toš, N. (ur.) (2004), *Vrednote v prehodu III, Slovensko javno mnenje 1999–2004*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV-CJMMK.
- (ur.) (2014), *Vrednote v prehodu VIII, Slovenija v srednje in vzhodnoevropskih primerjavah*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV-CJMMK.
- Toš, N., Vovk, T. (ur.) (2014), *Mednarodna raziskava: Nacionalna identiteta (National Identity III, ISSP 2013)*. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Fakulteta za družbene vede – IDV.
- Trampuš, J. (2016), Intervju: dr. Miro Cerar. *Mladina*, 4. marec 2016, št. 9, str. 31–35.
- UNESCO (2001), *Splošna deklaracija o kulturni raznolikosti*. Šentjur: Izobraževalni center Eksena (slovenski prevod: 2016).
- UNHCR (2016), Pozivi k integraciji beguncev. *Mladina*, 21. junij 2016. Dostopno na: <http://www.mladina.si/174895/pozivi-k-integraciji-beguncev> (24. 6. 2016).
- Utenkar, G. (2015), V Sloveniji je bilo že 70.000 beguncev. *Nedelo*, 30. 8. 2015. Dostopno na: <http://www.delo.si/nedelo/v-sloveniji-je-bilo-ze-70-000-beguncev.html> (28. 3. 2016).
- Vičič, D. (2015), Migrantske kvote: v Slovenijo več kot 200 beguncev. *Mladina*, 13. 5. 2015. Dostopno na: <http://www.mladina.si/166372/migrantske-kvota-v-slovenijo-vec-kot-200-beguncev> (12. 4. 2016).
- Videmšek, B. (2016), Pisma iz Grčije: Iluzija. *Delo*, 27. april 2016. Dostopno na: <http://www.delo.si/svet/evropa/pisma-iz-grcije-iluzija.html> (27. 4. 2016).
- Vižintin, A. M. (2016), Raziskovalka vključevanja otrok priseljencev v šolo (intervju). *Mladina*, 25. 3. 2016, št. 12. Dostopno na: <http://www.mladina.si/173303/dr-marijanca-ajsa-vizintin> (19. 4. 2016).